

**Streszczenie:** Park Skaryszewski im. Ignacego Paderewskiego w Warszawie zaprojektowany w został 1905 roku przez Franciszka Szaniora. Główną ideą twórcy było operowanie dużą przestrzenią. Projekt przewidywał rozległe wnętrza parkowe, długie osie widokowe ramowane grupami zieleni. Dla kreowania widoków autor robił przerwy w nasadzeniach. W projekcie zastosowano bogaty dobór materiału roślinnego. Obecnie zbyt intensywny wzrost roślinności lub niedokładne odwzorowanie zasięgu grup podczas uzupełniania nasadzeń spowodował częściowe zamknięcie widoków w tym rejonie.

**Słowa kluczowe:** park publiczny, park krajobrazowy, osie widokowe.

**Abstract:** The Skaryszewski Park in Warsaw, named after Ignacy Paderewski, was designed by Franciszek Szanior in 1905. The main idea of the designer was to use large spaces. The design provided for extensive park interiors and long view axes, framed by means of greenery complexes. In order to create views, the author applied breaks in planted greenery. The design employed a rich choice of plants. Presently, due to the too intensive growth of plants or careless reconstruction of the reach of particular plant complexes when planting new plants, views in the park area have partly been closed.

**Key words:** public park, landscape park, view axes.

Dr inż. arch. Anna Paprzycka <sup>1</sup>

## REWALORYZACJA KRAJOBRAZU W DOLINIE BIAŁEJ ŁĄDECKIEJ NA ODCINKU OD ŻELAZNA DO RADOCHOWA<sup>2</sup>

### REVITALISATION OF LANDSCAPE IN THE BIAŁA ŁĄDECKA VALLEY IN THE SECTION FROM ŻELAZNO TO RADOCHÓW

■ Dolina Białej Łądeckiej na badanym odcinku charakteryzuje się bardzo wysokimi walorami przyrodniczo-krajobrazowo-kulturowymi. Jako główny element powiązań przestrzennych i turystycznych parków w dolinie Białej Łądeckiej zaprojektowano jednolity ciąg pieszo – rowerowy wzdłuż rzeki. Rozwiązanie takie pozwoli w przyszłości poznawać dolinę rzeki i dawać bodźce do jej kształtowania jako jednolitej całości w harmonii pomiędzy elementami zagospodarowania osadniczego, a naturalnymi elementami przyrody.

#### Główne działania.

– Analizy historyczne założeń pałacowo-parkowych w dolinie Białej Łądeckiej na odcinku od Żelazna do Radochowa. Zmierzały one w kierunku rozpoznania podstawowych uwarunkowań historycznych, a w konsekwencji opracowania optymalnych rozwiązań krajobrazowych, związanych z rewaloryzacją założeń pałacowo-parkowych.

– Inwentaryzacja zagospodarowania przestrzennego w obrębie założeń pałacowo-parkowych. Objęła ona elementy małej architektury: drogi, place, ogrodzenia, bramy, schody, mury oporowe, pozostałości po rzeźbach; elementy przyrodnicze: zadrzewienia, polany, wody stojące i płynące; budynki historyczne i współczesne. Wyniki badań terenowych naniesiono na mapy. Pozwoliło to na ocenę aktualnych walorów krajobrazowych oraz stanu zachowania układów historycznych w badanych parkach. W efekcie pozwoliło określić możliwości i ograniczenia rewaloryzacji badanych parków.

– Inwentaryzacja dendrologiczna najważniejszych okazów drzew i krzewów.

Obejmowała ona lokalizację na planie poszczególnych drzew, krzewów i ich grup, pomiar obwodów pni, średnic koron, wysokości drzew i opis stanu zdrowotnego. Kartografię zebranych danych wykonano na mapach, a dane opisowe zebrano w postaci tabeli.

– Projekty rewaloryzacji założeń pałacowo-parkowych oraz ich powiązania z krajobrazem nadrzecznym. We wszystkich projektach założono odtworzenie historycznych układów kompozycyjnych parków, przy założeniu minimalnej ingerencji w istniejący na ich obszarze starodrzew. Historyczne plany poddano badaniom pod kątem możliwości ich zastosowania we współczesnych założeniach parkowych. Tam, gdzie było to możliwe i uzasadnione, odtworzono układ historyczny. Jednym z podstawowych założeń było także przywrócenie ogrodom pałacowym funkcji reprezentacyjnej. Uwzględniono również jak największą dostępność rewaloryzowanych parków dla mieszkańców i turystów.

– Analizy aktualnego zagospodarowania przestrzennego w dolinie Białej Łądeckiej. Objęły one zagospodarowanie doliny pod kątem krajobrazowym. Przeprowadzono szczegółową inwentaryzację krajobrazową założeń pałacowo-parkowych wraz z otoczeniem. Wyniki badań skartowano na mapach. Wyniki posłużyły do stworzenia koncepcji zagospodarowania doliny jako całości, a przede wszystkim powiązań przestrzennych i turystycznych pomiędzy badanymi parkami.

– Projekt powiązań przestrzennych pomiędzy parkami w dolinie Białej Łądeckiej na odcinku od Żelazna do Radochowa. Poniżej przedstawiono wnioski do projektów obejmujących różne miejscowości.

#### Żelazno

Podstawowym problemem w zagospodarowaniu przestrzennym założenia jest zapewnienie wystarczającej liczby miejsc parkingowych oraz uporządkowanie przestrzeni w obrębie dawnego folwarku. Pałac funkcjonuje jako ośrodek wczasowy i kolonijny. Przed elewacją frontową znajduje się kilka miejsc postojowych. Na terenie dawnego folwarku budynki historyczne są mocno zniszczone. Potrzebne jest uporządkowanie placu za-

baw dla dzieci. Pozostałością po latach 70. i 80. są wiaty, latarnie, szachy ogrodowe oraz prostokątny, betonowy basen. Istotną kwestią jest podkreślenie układu kompozycyjnego ogrodu ozdobnego oraz powiązanie parku z otaczającym krajobrazem.

### Odrzychowice Kłodzkie – zespół pałacowo-folwarczny

Założenie pałacowo-parkowe przedzielone jest drogą z Kłodzka do Łądką Zdroju na dwie części: dawny ogród ozdobny z pałacem (część północna) oraz park sentymentalny zlokalizowany na południe od drogi. W dawnym ogrodzie ozdobnym nie zachował się układ kompozycyjny.<sup>3</sup> Według planu ogród ozdobny cechował się przemyślanym układem kompozycyjnym. Brama wjazdowa prowadziła na rozległy dziedziniec z kolistym placem, który przecinały wąskie drogi. Z dziedzińca prowadziło przejście przez budynek pałacowy w kierunku ogrodu ozdobnego. Na osi przejścia zlokalizowany był główny element kompozycji ogrodowej – fontanna, która nie zachowała się, a śladem po jej obecności jest sporych rozmiarów dół. Układ alei w obrębie ogrodu ozdobnego miał charakter nieregularny, podporządkowany dwóm głównym dominantom w ogrodzie – fontannie oraz oranżerii.

Park sentymentalny stanowi współcześnie główną przestrzeń rekreacyjną dla mieszkańców. Z dawnego założenia krajobrazowego zachował się sztuczny staw parkowy z niewielką wyspą. Pozostałością po dawnej świątyni greckiej wybudowanej na początku XIX wieku jest niewielkie wyniesienie na którym była zbudowana oraz fragment schodów. Przed budynkiem po 1945 roku wybetonowano sporych rozmiarów plac, a fundament na którym stała świątynia prawdopodobnie służył za estradę. Na terenie parku funkcjonują dwie aleje: jedna prowadząca wzdłuż rzeki, druga przy młynówce. We wschodniej części znajduje się wysoki kopiec. Wnętrze parku tworzy rozległa polana, brak na niej drzew. Rzędy drzew zostały posadzone wzdłuż rzeki oraz młynówki. Obecnie park południowy nie posiada przemyślanego układu kompozycyjnego. Jest to skutkiem braku budowli parkowych, które decydowały o sentymentalnym charakterze parku. Brak również placów z ławkami, miejsc do odpoczynku. Ważnym elementem kompozycji parku był żeliwny obelisk wzniesiony na sztucznie usypanym pagórku przy drodze z Kłodzka do Łądką. Był ważnym punktem orientacyjnym i podstawową dominantą układu.

### Odrzychowice Kłodzkie – pałac sióstr Franciszkanek Szpitalnych

Najstarszym zachowanym elementem kompozycyjnym tego parku jest układ alei. Zachowany został także krajobrazowy charakter założenia. Cmentarz i rozległe alpinarium pochodzą z XX wieku. Główna oś kompozycyjna prowadząca od dawnej bramy ogrodowej od strony drogi w kierunku pałacu, przestała istnieć. W miejscu obszernego trawnika posadzono sad. Przed obiektem pałacowym utworzono kolistą wewnątrz ogrodowe mające dawniej funkcję podjazdu, w kształcie trójkąta. Na planie<sup>4</sup> układ kompozycyjny przypomina współczesny. W obecnym układzie brak jest widocznej na planie z 1855 roku alei okalającej park od strony wschodniej. Prowadziła ona od głównej alei łączącej fabrykę z pałacem do bramy wjazdowej. Zmianie uległy także granice części przemysłowej. Działka zajęta przez zakład przemysłowy została powiększona. Inaczej niż na planie z 1855 roku jej granica prowadzi wzdłuż głównej drogi łączącej fabrykę z pałacem. Na terenie parku znajduje się fragment kanału odprowadzającego wody z fabryki i parku do Białej Łądeckiej.

Część dawnego kanału jest obetonowana, a jego przebieg jest trudny do dokładnego określenia. Na terenie parku znajdują się również dwie oszklone drewniane altany.

### Trzebieszowice

Założenie pałacowo-parkowe składa się z dwóch części. Pierwszą stanowi ogród górny – dawny ogród ozdobny, drugą park dolny – krajobrazowy. Oba ogrody mają odmienny charakter wynikający z warunków topograficznych, jak i różnej historii ich powstania. Dla obu wspólną cechą jest brak czytelnego układu kompozycyjnego. W ogrodzie górnym błędem była lokalizacja garaży przy głównej bramie wjazdowej. Obecnie nie pełnią one pierwotnej funkcji, a ich architektura nie harmonizuje z tradycjami miejsca.

Ogród górny na litografii Pompejusa<sup>5</sup> charakteryzował przemyślany symetryczny układ kompozycyjny. Od południa ogród zamknięty był tarasem widokowym z ozdobną balustradą, z którego roztaczał się widok na rzekę. Obecnie taras widokowy, będący podstawowym elementem kompozycji jest mocno zaniedbany. W projekcie przewidziano jego rewaloryzację (Il. 1). Wierne odtworzenie dawnego ogrodu ozdobnego, ze względu na cenny starodrzew, jest obecnie niemożliwe. Należy jednak przywrócić historyczny układ kompozycyjny w postaci krzyżujących się, promienistych alei.



Il. 1. Trzebieszowice. Taras widokowy (fot. aut.).

Fig. 1. Trzebieszowice. A viewing terrace (photo by the auth.).

Współczesny charakter krajobrazowy ogrodu na terenie dawnego zwierzyńca, obecnie park dolny, wyklucza odtworzenie regularnego układu kompozycyjnego. Należy przywrócić charakter parku krajobrazowego XIX-wieczny z rozległymi polanami. Na terenie parku krajobrazowego – ogrodu dolnego, ma miejsce stałe zanieczyszczenie wód stawu, spowodowane brakiem gospodarki ściekowej. Należy zamknąć zrzut ścieków do wód powierzchniowych, zasilających staw. Wówczas zanieczyszczone wody stawu oraz teren na północ od niego, ulegną procesowi biologicznego oczyszczania.

<sup>1</sup> Wydział Architektury, Politechnika Śląska w Gliwicach.

<sup>2</sup> Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie wyników analiz wykonanych na potrzeby projektu badawczego finansowanego przez Ministerstwo Nauki i Informatyzacji: *Rewaloryzacja założeń pałacowo-parkowych w dolinie Białej Łądeckiej na odcinku od Żelazna do Radochowa*, (nr 4 T07F 001 27).

<sup>3</sup> *Rittersgutte Ullersdorf, Kreis Glatz der Scholsshof 1855*, Archiwum Państwowe we Wrocławiu.

<sup>4</sup> *Special Karte von dem Rittergute Ullersdorf, Kreis Glatz*, 1855, Archiwum Państwowe we Wrocławiu.

<sup>5</sup> Pompejus F.A., *Kurze geschichtliche Nachrichten zum Album der Grafschaft Glatz*, Glatz 1852.

## Radochów

Dwór znajduje się w stanie ruiny. Zniszczony jest zarówno budynek pałacowy, jak i zabudowania folwarku. Rozebrana została wchodząca w skład folwarku stodoła. Przystaje być czytelny przebieg muru kamiennego otaczającego park i oddzielającego ogród ozdobny od ogrodów warzywnych i wschodniej części folwarku. Zniszczeniu ulega baszta wchodząca w skład fortyfikacji, przebudowana w XIX wieku na wieżę widokową. Całość założenia kwalifikuje się do generalnego odtworzeniowego remontu. Na terenie parku zanikł staw ogrodowy. Stało się to za przyczyną braku dopływu wody w niewielkim cieku zasilającym staw. Jak wykazały analizy historyczne, dwór w Radochowie cieszył się znaczną popularnością pod koniec XIX wieku, jednak do obecnych czasów nie zachował się żaden z planów zagospodarowania przestrzennego ogrodu. O rozplanowaniu poszczególnych części ogrodu można domniemywać z opisów historycznych.

**Streszczenie:** Celem studium jest prezentacja wyników analiz przyrodniczych i krajobrazowych, wykonanych dla zachowania historycznego układu zespołów pałacowo-ogrodowych w Żelaźnie, Odrzychowicach Kłodzkich, Trzebieszowicach i Ra-

dochowice. Projekt badawczy pn. „Rewitalizacja pałaców i parków krajobrazowych w Dolinie Białej Łądeckiej” został sfinansowany przez Ministerstwo Nauki i Informatyzacji. Głównym celem badań było zwiększenie i poprawienie powiązań krajobrazowych historycznych parków i ich rewitalizacja w odniesieniu do układu zieleni wzdłuż Doliny Białej Łądeckiej.

**Słowa kluczowe:** założenie parkowo-pałacowe, rewitalizacja krajobrazu, powiązania krajobrazowe.

**Abstract:** *The purpose of the study is to present the results of natural and landscape analyses in order to preserve the historic arrangement of the palace and park complexes in Żelazno, Odrzychowice Kłodzkie, Trzebieszowice and Radochów. The research project: "The Revitalization of Palaces and Landscape Parks in the Biala Łądecka Valley" was financed by the Ministry of Scientific Research and Information Technology. The main task of the research was to enhance and improve landscape connections of the historical parks and revalorization in relation to green system developed along the Biala Łądecka valley.*

**Key words:** *park and palace complex, landscape revalorisation, landscape connections.*

Dr hab. inż. arch. Krystyna Pawłowska, prof. PK<sup>1</sup>

## KONFLIKTY WOKÓŁ OCHRONY I KSZTAŁTOWANIA KRAJOBRAZU ORAZ SPOSOBY ICH ROZWIĄZYWANIA

### CONFLICTS CONCERNING LANDSCAPE PROTECTION AND SHAPING AND WAYS OF SOLVING THEM

■ Wokół przedsięwzięć kształtowania i ochrony krajobrazu toczą się w Polsce liczne konflikty, w których ścierają się racje władz publicznych, projektantów, inwestorów, właścicieli nieruchomości, mieszkańców, użytkowników i organizacji pozarządowych. Konflikty te mają liczne negatywne konsekwencje: opóźniają lub uniemożliwiają realizację projektów, przyczyniają się do strat finansowych i marnowania dobrych rozwiązań, podważają zaufanie ludności do władzy publicznej, utrudniają rozwój społeczeństwa obywatelskiego. Niekiedy bywają pożyteczne, przyczyniając się do korygowania złych rozwiązań, ale nie bez strat czasu i środków finansowych.

Sprzeczności opinii, postaw i interesów w sprawach przestrzennych nie da się uniknąć. Straty z nich wynikające można jednak ograniczyć, a z potencjału twórczego, jaki powstaje przy krzyżowaniu się racji, wyciągnąć jak najwięcej korzyści. Trzeba uczyć się zarządzania konfliktami.<sup>2</sup>

Drogą do tego jest podniesienie umiejętności w dziedzinie komunikacji społecznej uczestników *gry o przestrzeń*, przede wszystkim władz publicznych i profesjonalistów zajmujących się planowaniem oraz projektowaniem przestrzeni. Służy temu idea partycypacji społecznej znajdująca wsparcie w przepisach prawa międzynarodowego<sup>3</sup> a także krajowego.<sup>4</sup> Należy pamiętać, że rozwój komunikacji elektronicznej utrudnia podejmowanie decyzji bez wiedzy społeczeństwa. Bez partycypacji

istnieć będzie uwikłanie w niekończące się konflikty paraliżujące rozwój.

Uczestnictwo społeczne w planowaniu, projektowaniu i podejmowaniu decyzji, a także mediacje i negocjacje to skuteczne sposoby zarządzania konfliktami. Osoby biegłe w tej sztuce są jednak w środowiskach zajmujących się gospodarką przestrzenną, rzadkością.

Podstawowa wiedza i umiejętności o partycypacji, są przekazywane studentom w ramach cyklu przedmiotów humanistycznych, na kierunku Architektura Krajobrazu na Politechnice Krakowskiej<sup>5</sup>. Studenci analizują naturę rzeczywistych konfliktów, prowadzą badania społeczne, organizują projektowe warsztaty partycypacyjne, negocjacyjne itp. Dzięki temu, gromadzą informacje o społecznych uwarunkowaniach swoich projektów, nabierają umiejętności komunikacyjnych i przekonania, że można dobrze zarządzać konfliktami, a w trudniejszych przypadkach angażować specjalistów.

W programie tym większy nacisk kładzie się na praktykę, niż na teorię. Wykładana teoria, to nie podstawy socjologii albo psychologii, lecz wiedza z pogranicza dyscyplin: architektury, nauk społecznych i zarządzania. Zadania praktyczne osadzone są także na owym pograniczu i są bezpośrednio związane z późniejszymi zadaniami projektowymi. Tematyka wykładów obejmuje podstawowe zagadnienia z dziedzin percepcji kraj-